

IDENTITET KUBE I PISCI

Od 1997. godine grupa pisaca na Kubi objavljuje književni časopis kojim želi da stvori novi prostor književno-političkog diskursa. Za *Diáspora(s)*, kako glasi naslov ovog časopisa koji je do sada imao osam brojeva, na Kubi do danas ne postoji mogućnost da i zvanično izlazi, iako književni časopisi u ovoj zemlji imaju dugu tradiciju. Esejista i pesnik Roberto Fernández Retamar (*1930) pre nekoliko godina je ustanovio da "časopisi u kubanskoj kulturi imaju funkciju prve kategorije". Po Retamaru, (kulturna) istorija jedne zemlje ne može se pisati bez časopisa o kulturi, ako takvi mediji reprezentuju svedočanstva određene epohe. Tako na Kubi izlazi više od dvadeset pet časopisa o kulturi, u kojima ne samo književni kritičari, već pre svih književni stvaraoци i likovni umetnici zauzimaju odlučujuće mesto.

Kulturi, a osobito književnosti na Kubi se priznaje veliki društveni značaj. Tako, primera radi, *Talleres Literarios* (književni kružoci), koji su iznova zaživeli u toku kampanje opismenjavanja početkom šezdesetih godina¹, predstavljaju jednu od tekovina kubanske revolucije. Tamo su se susretali "učenici, studenti, fabrički radnici, inženjeri, prodavačice i drugi, ne bi li diskutovali o svojim književnim pokušajima i učili od književnih uzora."² U okviru tog procesa obnavljanja nacionalnog identiteta, pojam "cubanía", uzdignut je na nivo najviše pretpostavke. Dok se pojam "cubanidad" jednostavno odnosi na genetsko poreklo, "cubania" obuhvata svest i volju da se bude Kubanac.³ Po rečima Abela Prietoa (*1950), pisca i sadašnjeg ministra za kulturu, kubanskoj revoluciji je pošlo za rukom da "kulturnom apsorpsijom", za koju se činilo da je predesetih godina dostigla kulminaciju, upravlja spolja. Preto ovde aludira na kulturni aneksionizam Severne Amerike, koji je pretio da denacionalizuje kubansku kulturu. Utoliko povratak pojmu "cubanía" teži ka tome da oslika kubansku samosvest, koja je od vremena španskih konkvistadora pa sve do Batistove republike neprestano ugnjetavana stranom dominacijom, kako politički tako i kulturno.

No, represija od sedamdesetih do devedesetih godina ipak baca senku na – spolja posmatrano – podsticaj kulturnom životu, vredan svakog poštovanja. Primer za to daju svakodnevni progoni homoseksualaca, kao što je Reinaldo Arenas (1943-1990); suptilna društvena izolacija Virgilia Pinjere (1912-1979) i Hoze Lezama Lima (1910-1976) – u međuvremenu oba pisca zvanično se ubrajaju u najvažnije kubanske autore – ili avantgardne umetnice Antonie Eiriz (1929-1995), koja je okrenula leđa kreativnom stvaranju iz straha od represije. Sem toga, umetnike koji su u inostranstvu ispoljavali kritičke stavove o kubanskom režimu, poput Hesúsa Díaza (1941-2002), kubanska javnost je cenila. No, "crna faza, (...) vreme cenzure u kome je kulturni život tonuo na nivo osrednjop-

¹ Tradicija *Talleres-a* postoji već u 19. veku, kako pokazuje jedan od najstarijih kružoka, *José María Heredia*, osnovan 1873. godine.

² Martin Francbah (Martin Franzbach): *Kuba. Novi svet književnosti na Karibiku*. Keln, 1984, str. 39ff.

³ Fernando Ortiz u: *Los factores humanos de la Cubanidad*, Havana, 1994.

sti⁴ zahvaljujući kubanskoj kulturnoj politici ubuduće se smanjuje na neophodnu žrtvu za tekovinu revolucije.

Kako se može oceniti kulturni razvoj od 1959. godine do danas? U šta se pretvorila nada nekolicine intelektualaca da će nakon sloma Sovjetskog Saveza devedesetih godina moći da dobiju šansu za kulturnim otvaranjem? U intervjuu koji sledi pisac Karlos A. Agilera (*1970) govori o svom viđenju kubanske kulturne politike, kao i o tome kakvu ulogu za njega ima književnost. Agilera je jedan od osnivača *Diáspora(s)*, grupe od osam pisaca koji su početkom devedesetih na Kubi počeli sa književno-političkim angažmanom. Karlos A. Agilera trenutno živi u Gracu kao stipendista u okviru programa *Pisci u egzilu*.

Gospodine Agilera, pre nego što ste posredstvom PEN-centra pre dve godine dobili stipendiju za pisce u Bonu, bili ste jedan od izdavača književnog časopisa Diáspora(s), koji na Kubi može da izlazi samo u tajnosti. Kako je nastao časopis?

Od 19. veka, ako mi dozvolite da se vratim malo u prošlost, na Kubi se razvijala prava tradicija časopisa o kulturi, koja je mobilisala jednu novu politiku, odnosno izražavala različite fikcije u kojima se mogla kretati jedna literarna grupa. Preterana kontrola državne politike nad kulturom od revolucije – ili ideološki projekat iz 1959. godine – zatim isključivanje nezavisnih grupa pesnika i gušenje kubanskog civilnog društva ipak je prekinulo takav odnos prema književnosti. Civilno društvo je, doduše, i za vreme republike bilo slabo, ali je barem u 20. veku dozvoljavalo publikacije raznovrsnih časopisa na ostrvu. *Diáspora(s)* na izvestan način ima tradiciju da okuplja pesničke grupe koje su se izjasnile za svoj prioritetni koncept. *Diáspora(s)*, časopis i arhiv istovremeno, oživeli smo 1997. godine, pri čemu smo kao grupa aktivni još od 1933. godine.

Koji su problemi sa kojima se susrećete prilikom objavljivanja Diáspora(s)?

Odsustvo civilnog društva, koje bi moglo da legalizuje regularno izdavanje časopisa! Pošto *Diáspora(s)* niti prodajemo – postoji zakon koji zabranjuje prodaju štampanih tekstova, ukoliko to država nije odobrila – niti sa njim možemo da nastupimo u javnosti kao "grupa", on je na Kubi postao neka vrsta *samizdata*, nedržavni duh, koji tajno ide iz ruke u ruku i članci se kopiraju po potrebi. No, samo postojanje časopisa pokazuje da je ipak moguće načiniti neke političke korake koji se kreću van književno-ideoloških okvira; van toga što državni limari prodaju kao aktuelnu kubansku književnost. Do sada smo *Diáspora(s)* plaćali sopstvenim sredstvima i proizvodimo ga više zanatski nego profesionalno, bez pritiska ili utvrđenih izdavačkih rokova.

Šta je ponukalo Vašu grupu da uprkos tim teškoćama osnuje novi časopis?

Pre svega sopstvena paralizovanost, mučnina koju je nekolicina nas osećala u vezi sa tim šta se devedesetih godina desilo ili, pak, nije desilo na Kubi: "período especial", de-

⁴ Mirta Yañez "... a postoji samo jedna kubanska književnost". U: *Vestima iz Latinske Amerike*: Kuda ide Kuba?, novembar 2001.

spotizam kubanske vlasti, koji je postajao sve otvoreniji, svakodnevna represija, i tome slično. Želeli smo da stvorimo prostor za rad, koji će se posvetiti različitim književnim temama: određenim autorima, severnoameričkoj avangardi, poststrukturalističkim teorijama, pisanju Tomasa Bernharda (Thomas Bernhard) i drugom. Kao što vidite naša pitanja nisu usmerena samo protiv gušenja političkih sloboda u zemlji. Razgovori, izvedbe, video-zapisi i tome slični događaji koje smo organizovali upravljani su i protiv zastarelih intelektualnih tabora, što tolerišu samo nekolike predloge, koji se na odvažan način izdvajaju iz klišea "državne književnosti" – jedine književnosti koju prodaje država, a samim tim i jedine koju podržava, jer, na kraju krajeva, nije reč samo o izdavačima koji određuju svoje programe, već o cenzuri koju država sprovodi.

Navedimo samo jedan primer netolerantnosti tog sistema: kao pisci *Diáspora(s)-a* 1996. godine časopisu o kulturi *Unión. Revista de Literatura y Arte* predstavili smo tematsku zbirku pesama, kratkih priča i eseja. No, ona nije prihvaćena. Odgovor je glasio kako oni mogu pojedinačno da objavljuju naše tekstove, ali nikako kao tekstove jedne "grupe". Pod socijalističkim barjakom, grupa pesnika koju nije formirala država, pobuđuje nepoverenje i mora biti uklonjena.

Da li se u Vašem slučaju može govoriti o novoj generaciji pisaca?

Ja radije govorim o nekoj vrsti *promoción*, o grupi pripovedača i pesnika, koji su manje-više objavljivali istih godina. Sa mojom generacijom, što će reći sa onima koji su otprilike moje starosne dobi, nemam mnogo zajedničkog. Imamo različite poglede na književnost. Negde krajem osamdesetih, to je zapravo interesantnije, veliki broj pisaca počeo je da se interesuje za pisanu umetnost, za teorijsku diskusiju, za pravu vrednost književnosti – kao i stari formalisti. Ako to i nije izrodilo *novu* književnost, barem je dovelo do stvaranja prostora za polemički dijalog izvan *Taleres Literarios* ili drugih književnih institucija u republici; osim uobičajenih tema, kojima vladaju ontologijski i oportunistički kič našeg vremena i u kojima je pripovedanje o "svakodnevici na Kubi" postalo uprošćen i komercijalan sport. Ta kubanska "svakodnevica", koju izdavačke kuće prodaju kao *pravu*, svedena je na *jineteras* (kubanske prostitutke), strance, Malesón-a, policiju, salsu, siromaštvo u centru Havane itd. Čak je i u Španiji – kako su Španci dobro приметili – objavljeno nekoliko romana čija je radnja smeštena na Kubi i koji a la Zoé (Zoé Valdés, *1959) govore "o kubanskom životu na zaista autentičan način".

Za vreme ovogodišnjeg XI međunarodnog sajma knjiga u Havani, Abel Prieto je naglasio da je u njegovoj književnosti "uvek prisutna potraga za kubanskim bićem". Kakav je Vaš odnos prema takozvanoj cubanía?

Nikada nisam razumeo šta *cubanía* ili, pak, *cubanidad* treba da znači. No, pretpostavljam da je tu jednostavno reč o postupku plasmana na tržište. Zabavlja me način na koji pisci govore o onome što mi nazivamo *kubanskom književnošću* i u korenu guše svaki dijalog sa etiketom *lo cubano*. Njihove reči liče na svinju koju će zaklati za pet minuta.

Talleres Literarios, koje ste pomenuli, na Kubi se mogu osvrnuti na dugu tradiciju; Nemački hispanista Martin Francbah (Martin Franzbah) označio ih je kao "put u aktivnu narodnu kulturu". Kako procenjujete njihovu aktuelnu ulogu?

Većina kubanskih autora mlađih od četrdeset godina, u koje se i ja ubrajam, u književnosti su se prvi put okušali upravo u jednom *Taler Literario*. Ti kružoci su trenutno zapali u nemilost, skoro niko više ne primećuje njihovo prisustvo. No, još pre nekoliko godina imali su značaja, jer, iako su pripadali mehanizmu kontrole sistema i manipulacije obrazovanja, uvek su se nalazili na pola puta između Orvelove (Orwell) *1984.* i Valzerovog (Walsler) *Jakoba fon Guntena*. Tamo si uvek mogla da sretnoš ljude čija su shvatanja slična tvojim i koji prave slične greške. A za nekoga ko tek počinje da piše taj drugi aspekt je osobito važan: grešiti kao što to čine i drugi, osetiti da nisi jedini koji istrajava u određenim zabludama. Postojali su – malo njih – i drugi kružoci koji se nisu održavali unutar državnih mehanizama, već u privatnim krugovima, što su ih organizovali ljudi koji su imali otvorenije, konfliktnije nazore o književnosti. Tamo se diskutovalo o temama poput rok muzike, droge, silovanja i sličnog, temama koje su u zvaničnim državnim književnim kružocima nezamislive.

Koja tema predstavlja okosnicu Vašeg književnog rada?

Moć! Moć kao prostor ugnjetavanja, mišljenja, karikatura. U pozadini kako mojih pesama tako i kratkih priča nalazi se refleksija o moći, kako se moć uvek kreće u igri kastracije, iluzije, korisne vrednosti i autoritarizma. Moja još neobjavljena knjiga *China Flamingoes* želi da ukaže na slabosti – pre svega na slabosti, na fascinaciju koju svi mi imamo pred institucijom moći, i koju želimo da prikrijemo pod nekakvom prividnom slikom.

... i na čemu trenutno radite?

Trenutno osmišljam koncept za roman o afričkom vladaru i njegovom tako grotesknom, ali istovremeno i inteligentnom načinu da konstruiše moć. Osim toga radim na zbirci eseja o nekolicini kubanskih autora, koji u svojim tekstovima problematizuju temu 'nacionalizma', kao što su Virgilio Pinjera, Reinaldo Arenas, Lorenzo Garsija Vega i Severo Sarduj (Virgilio Piñera, Reinaldo Arenas, Lorenzo García Vega i Severo Sarduy). Ova zbirka, međutim, predstavlja projekat na duže staze; trenutno me zanima samo da pišem prozu.

(S nemačkog prevela Hana Ćopić)